

V uvodu na ta prikaz poteka simpozija smo že omenili nekatere težave, s katerimi so se morali spopasti organizatorji. Naj nam bo dovoljeno zapisati samo še eno. Referenti vse preveč opazujejo življenje na Slovenskem iz ljubljanskega oziroma kranjskega zornega kota. Na tem simpoziju smo pričakovali nekoliko več pozornosti do mariborskega bogoslovja, ker je bilo to v času med obema vojnama bistveno različno od ljubljanskega (Kocbek, Lampret, Brilej, Šmon . . .). Tu so, vsaj zaenkrat, še vedno tudi Trst, Gorica, Celovec. Upoštevatni bo treba tudi Slovence v politični in ekonomski emigraciji.

Stane Granda

RIM IN BEOGRAD. LETA HLADNE VOJNE 1948–1956

Mednarodni simpozij, Trst 27.–28. novembra 1992.

Vprašanja povojne zgodovine Trsta, Italije in Jugoslavije navdušujejo in zaposlujejo strokovnjake historyčnih diplomatskih ved ciklično vsakih nekaj let. Promotorji teh študijskih sestankov so v glavnem zgodovinski inštituti v deželi Furlaniji-Julijski Krajini, ki jih ta problematika izredno zanima. Kot je Deželni inštitut Gramsci pred skoraj desetletjem pripravil simpozij na temo »Trst 1941–1947«, tako je tudi tokrat v začetku devetdesetih let definiral svoje interese v znanstvenem sestanku z naslovom »Rim in Beograd. Leta hladne vojne 1948–1956«. O seminarskem vodenju tega zanimivega srečanja so se organizatorji odločili zaradi pertinenčnih vprašanj dnevne politizacije omenjenih tem, ki bi jih lahko javna oblika simpozija spodbudila. Žato je bil ta intenzivni kolokvij namenjen le strokovni javnosti in specializiranim novinarjem, ki so v zaprtem krogu poslušali nad trinajst referatov z različno tematiko in na različnih nivojih znanja. Že ekstrapolacija naslova tega srečanja nam pove, da je bila vsebina kolokvija ciljna raziskava o zelo zapletenem času naše polpretekle zgodovine. Segmente različnih stratifikacij tega mozaika so organizatorji razdelili na tri logične sklope in sicer na mednarodni oris dogodkov, na vlogo komunistov v obravnavanem času, ter na vlogo časopisja pri razpletu celotnega problema v tistih časih. K referiranju, ki je bilo načrtovano na sodoben način z natisnjenimi referati in s krajšimi povzetki avtorjev in kjer je bilo veliko prostora prepuščeno diskusiji, so organizatorji, med katerimi izstopa vloga prof. Giuseppe Petronija, povabili znana imena zgodovinarjev, ki se specialno ukvarjajo z zgodovino mednarodnih odnosov in diplomacije. Gre seveda za posebno vejo zgodovinopisja, ki velika vprašanja geostrateških delitev Evrope in sveta analizira iz primarnih virov, ki tudi niso vedno na voljo vsem. Na srečanju so sodelovali: Raul Pupo z referatom o tržaškem vprašanju, Rade Petrović, ki je govoril o Italiji in Jugoslaviji na splošno, Jože Pirjevec, ki je v odnose med Rimom in Beogradom vpletel še Moskvo, Giampaolo Valdevit, ki je predstavil ameriško vizijo evropske varnosti, Antonio Varsori, ki je povedal marsikaj novega o angleški zunanji politiki, in Stefano Bianchini, ki je referiral o ravnotežjih na Balkanu. O italijanskih komunistih v tem času so spregovorili Marco Galeazzi, Gabriele d'Autilia in Francesco Privitera, medtem ko so o medijih referirali Roberto Spano, Pietro Di Loreto, Marisa Crevatin in Anna Bonalumi.

Meja med historyčno vedo in politično polemiko je pri podobnih srečanjih izredno labilna, vendar lahko tudi ta način pripomore k razkrivanju znanih in manj znanih navez na konvoju odločanja o interesnih sferah. Trst in jadransko vprašanje, ki sta bila v podtonu vseskozi prisotna v referatih in diskusiji, sta bila vrsto let v lokalnem in osrednjem zgodovinopisju vse preveč privilegirani observatoriji nekega dogajanja, ki je (po ocenah strokovnjakov) imela svoje korenine v dogodkih pred in po prvi svetovni vojni. Žato je bilo tudi lokalno zgodovinopisje prepričano, da pomeni intenziven študij tržaških zgod in nezgod zadnjih 90 let tisti ključ, ki bo odprl vrata in strl vse nestrte orehe evropske zgodovine. Že prej Giampaolo Valdevit, kasneje pa tudi Jože Pirjevec nakazujeta – z odprtjem in konsultiranjem nekaterih pomembnih arhivskih fondov s tega področja v Londonu, Washingtonu in Moskvi – da se je mit o cetripetalnosti Trsta razblinil in da se je politika z veliko začetnico oblikovala v velikih centrih odločanja, daleč stran od tržaške burje. To ugotovitev so na tem simpoziju podprli še drugi in sčasoma postaja vse bolj jasno, da gre iskati vzroke teh kriz, daleč stran od tega mesta.

Osnovna rdeča nit dogajanj nam definira nekaj sklopov povojne zgodovine, ki so osnova za razumevanje celotnega dogajanja. Če so bila leta 1945–1948 čas izredno dramatičnih dohodkov med Italijo in Jugoslavijo, ki so jih zaznamovali predvsem pariška mirovna konferenca, nastanek Svobodnega tržaškega ozemlja ter globalna politika hladne vojne med Združenimi državami Amerike in Sovjetsko zvezo, je leto 1948 mejnik v teh skrajno skrhanih in napetih odnosih, ki izloča Titovo Jugoslavijo iz bloka vzhodnih komunističnih držav. Politika Združenih držav se prav po tem letu odloča, da podpre novi limes proti Moskvi, ki ga definira v novi jugoslovanski politiki Josipa Broza Tita. Italijanska politika teh let je bila po definiciji predavateljev povsem odrezana iz vidika pomembnejše regionalne sile in v tem smislu je Rim tudi plačeval davek velikim geostrateškim vprašanjem mednarodne konfrontacije. Beograd je vse bolj postajal privilegirani sogovornik Washingtona in Londona in tisti obrambni nasip, čez katerega Sovjetska zveza ni več smela, ne da bi riskirala atomsko konfrontacijo. Foster Dulles je, vključujoč Jugoslavijo v linijo prve obrambe

zahodnega sveta pred komunizmom, upošteval dvoje aspektov in sicer, da bo Jugoslavija pri sesuvanju vzhodnih domin socializma svetel zgled za Češko, Madžarsko in tako dalje, z druge strani pa je na balkansko konsolidacijo gledal iz utilitarističnih vzrokov detanta in obrambne črte od Berlina do Male Azije. Preseneča dejstvo, da se kljub tem velikim igram Italija in Jugoslavija tudi po letu 1954 nista najbolje razumeli, kar lahko izvira iz lokalnih razprtij regionalnih interesov obeh držav. Po besedah italijanskih zgodovinarjev gre za sindrom impotence v italijanski zunanji politiki, ki je opažen bodisi takrat, kot v 60-ih in 70-ih letih pa do danes, kar je značilnost, ki je v evropski politiki ne gre zanemariti.

Poseben sklop so predavatelji namenili Togliattiju in politiki komunistične partije v tistih dramatičnih letih. Komu je Palmiro odgovarjal, in kateri interes ga je vodil pri njegovih odločitvah? Ali je bila to državotvorna drža iz Salerna ali pa sta kot izvira iz vse bolj številne dokumentacije, njegov internacionalizem in podrejenost Moskvi bila tako izrazita, da je zapostavljal državni interes. Zagonetna figura tega prvorazrednega politika je tudi na simpoziju, ki je obravnaval vprašanja mednarodne politike med Rimom in Beogradom, zbudila nemalo polemik in tu pa tam kakšno pikro ugotovitev, ki je že mejila na političen disput. V okvir te polemike se je vključil tudi Jože Pirjevec, ki je v osebi Vittoria Vidaliya po nekaterih ruskih virih prepoznal moskovskega emisarja, ki je bil poslan v Trst z nalogo, da bi ošibil jugoslovansko politiko v zaledju pomembnih dogajanj, ki so se tu leta 1947 in 1948 dogajala. Mnogo je bilo tudi povedanega o italijanskih beguncih iz Istre. Stefano Bianchini, ki je imel možnost, pregledati korespondenco De Gasperija, je zatrdil, da je iz predsedstva italijanske vlade prišla sugestija o preseljevanju puljskega prebivalstva. Guido Miglia, publicist in begunec iz Pule, je to tezo tudi potrdil, rekoč, da je lokalno prebivalstvo bilo vedno plačnik rimskega nerazumevanja že v času po prvi svetovni vojni.

O vseh naštetih vprašanjih, ki so rodila mnogo diskusij in tudi vročih polemik, bomo lahko še poročali ob izidu zbornika, ki ga je organizator obljubil tudi zaradi aktualnosti revizije osimskih sporazumov. O simpoziju pa lahko že danes rečemo, da je odlično uspel, predvsem v tistem delu, ki je tako razparcelirano tržaško zgodovinopisje združil pod skupni imenovalec skupne raziskave nekega dogodka. Razumeti torej in preučiti vsa ta pretekla dogajanja, postaja imperativ predvsem italijanskega zgodovinopisja, ki je vrsto let iskalo rdečo nit zgodovinskih dogodkov v lokalni preteklosti. Široke možnosti, ki jih v zadnjem času nudi italijanska država za obisk in konsultiranje tujih arhivov, bodo ta vedenja še razširila in poglobila. V tem smislu moramo tudi mi podpreti podobne študije, da bi enačili znanje in ne ostali praznih rok v diskusiji, ki se že najavlja tudi na diplomatskem področju.

Boris Gombač